

مطالعاتی مقدماتی درباره امکانات همکاری منطقه‌ای

در بهره برداری شیلات خلیج فارس و دریای عمان

نظری اجمالی به هدفهای سیاست خارجی ایران آشکار می‌سازد که از نظر دولت شاهنشاهی دفاع از منافع حیاتی و ملی کشور و افزایش سطح همکاری با سایر کشورها، بخصوص کشورهای ساحل خلیج فارس و منطقه اقیانوس هند و بطور کلی ادامه صلح و آرامش در دنیا در درجه اول اهمیت قرار دارد. همکاری منطقه‌ای، زاده افکار شاهنشاه آریامهر است که اخیراً "نیز در سفر خود به منطقه اقیانوس هند در سال ۱۹۷۴ آن را عنوان فرمودند. این موضوع بر هدف بلند مدت سیاست خارجی ایران دایره بر گسترش همکاری در جهان برای کاهش بحران پایه‌گذاری شده است. در حالیکه به ثبوت رسیده که همکاری الزاماً باعث کاهش رقابت نمی‌شود معذالک باید در نظر داشت که در دنیای غامض و مرتبط امروز همکاری یک امر حیاتی است. بعلاوه فرض بر اینست که هر قدر میزان همکاری و تشریک مساعی بیشتر باشد احتمال صلح و آرامش منطقه‌ای نیز به همان اندازه بیشتر خواهد بود.

---

* پژوهشگر میپاسی، مؤسسه پژوهشهای سیاسی و اقتصادی بین‌المللی - تهران

حال این مساله مطرح می‌شود که ایران چگونه ، در چه جهت و در چه زمانی باید همکاری خود را با کشورهای مجاور اقیانوس هند گسترش دهد ؟ با در نظر گرفتن وسعت این منطقه و پیچیدگی امکانات آن ، در اینجا به شیلات خلیج فارس به عنوان یک حیطه خاص عملی و غیر سیاسی می‌نگریم و معتقدیم که باید مطالعاتی درباره امکان چنین همکاری در حیطه مزبور دقیقاً انجام گیرد . امید است که همکاری در امور اقتصادی از قبیل ماهیگیری باعث توسعه همکاری شده و اثری کلی در زمینه‌های دیگر نیز به جای گذارد . به علاوه برداشت نوپسندده این است که همکاری کشورهای ساحلی در امر توسعه منابع ماهیگیری در خلیج فارس امری است حیاتی و در غیر اینصورت ، خطر بهره‌برداری زیاده از حد از این منبع مشترک ، کم شدن و از بین رفتن بعضی از انواع ماهی ، آلودگی آب و وارد شدن زیان‌های جبران ناپذیر ، اکوسیستم این منطقه را تهدید می‌کند . هنگامی که کشورهای مورد بحث لزوم همکاری در این منطقه عمل را درک کنند آنوقت دولتهای مربوطه می‌توانند مسائل مربوطه به نحوه و زمان اجرا را حل و فصل نمایند .

به عقیده نوپسندده یکی از این مسائل اساسی، آینده توسعه صنعت صید ماهی در خلیج فارس است . آیا این منبع همگانی از طریق مدیریت مشترک توسعه خواهد یافت یا اینکه هر کشور به نفع خود و بدون اینکه کوچکترین توجهی به مسائل صید بی رویه و زیاده از حد ، آلودگی محیط زیست و یا وارد کردن لطمه به اکوسیستم آن بنماید به بهره‌برداری از این منابع ادامه خواهد داد . روش توسعه در آینده چه خواهد بود ؟ امید است همانطور که شاهنشاه آریامهر فرمودند در این زمینه همکاری توسعه پذیرد . برای نیل به هدف مزبور توصیه می‌شود که ایرانیان نظر دقیق‌تری به این مساله افکنده و امکانات عملی شدن آنرا دقیقاً مطالعه کنند .

در ابتدا باید تذکر داد که مسائل مربوط به صنعت صید ماهی مانند بررسی منابع ، ارزیابی موجودی ، جدول بندی منابع صید ، پرورش ماهی ، بازرسی بنادر ماهیگیری ، طرق انبارداری ، کنسرو سازی ، و همچنین داد و ستد بین‌المللی ، بازاریابی داخلی و غیره بسیار پیچیده و فنی هستند . بررسی عمیق هر یک از مسائل فوق احتیاج به مطالعه دقیق به وسیله کارشناسان مطلع در زمینه زیست‌آبزی ، اقیانوس‌شناسی و اقتصاد دارد . انجام این مطالعات برای پایه ریزی یک بنیاد علمی و پژوهشی درباره صید

ماهی در خلیج فارس ضروری است . ولی علاوه بر اینها لازم است که مطالعات وسیعتری انجام پذیرد که نشان دهند، جوانب اقتصادی و سیاسی و اجتماعی این موضوع باشد ، تا بتوان آنرا با الفاظ غیر تخصصی به مردم ارائه داد . این مقاله بدین مقصود نوشته شده تا اهمیت این صنعت را بطرز ساده بیان کرده و تاکید نماید که نظر جدیتری به امر توسعه و امکانات همکاری منطقه‌ای برای مدیریت و بهره‌برداری افکنده شود .

صید ماهی از منابع مشترک

به تازگی اهمیت زیادی به منابع نسبتاً دست نخورده دریاها - که تقریباً ۷۰ درصد سطح زمین را در بر گرفته - داده می‌شود که بسیار هم بجا است . همپای این آگاهی روز افزون ، رقابت شدیدی بخصوص بین کشورهای صنعتی پدید آمده و هدف هر یک از آنها بهره‌برداری از این منابع به سود خود و بدون در نظر گرفتن منافع مشترک بوده و اینک به همه جهان بان تعلق دارد ، است .

دو مساله مهم در این زمینه مطرح است : اول اینکه آیا حیات مباحات نسبت به منابع دریایی نیز صادق است یا نه ؟ و آیا کشورها در نتیجه تصرف طولانی مالک منابع مزبور می‌شوند یا خیر ؟ مساله دوم این است که آیا منابع دریایی لایتناهی و در نتیجه غیر قابل تملک هستند یا محدود بوده می‌توانند به تملک بعضی در آیند ؟ در گذشته هیچ کشوری نتوانسته بود اقیانوسها را تصرف کند و در نتیجه این آنها غیر قابل تصرف فرض شده و راجع به موضوع استهلاک نیز این آنها غیر قابل استهلاک تلقی می‌شد . لیکن در حال حاضر این دو فرضیه رد شده است . اولاً موضوع غیر قابل تصرف بودن اقیانوسها مورد تردید است . ثانیاً " منابع اقیانوسها دیگر غیر قابل استهلاک و زوال پنداشته نمی‌شوند . به خصوص که نسل بعضی از ماهی‌های اقیانوس با وجود اینکه امروزه می‌توان به کمک تکنولوژی منابع دریایی را تکثیر کرد ، در معرض انقراض قرار دارد . در نتیجه اقیانوسها را می‌توان نوعی دارایی به حساب آورد به همان گونه که مالکیت زمین دارایی محسوب می‌شود . این استدلالات انسان را وادار می‌کند که تصورات سنتی و موروثی خود را نسبت به منابع دریایی و نقشی که کشورها در بهره‌برداری و توسعه آن ایفا می‌کنند ، از بیخ و بن مورد ارزیابی مجدد قرار دهد .

در سال ۱۹۴۵ هاری ترومن رئیس جمهوری وقت ایالات متحده آمریکا برای اولین بار طی اعلامیه‌ای مساله فلات قاره و حق کشورش را به منابع آن ابراز داشت (۱) . از آن پس کشورهای دیگر نیز دست به اقدامات مشابهی زده و مرز آبهای ساحلی خود را توسعه داده و آنها را مشمول حق حاکمیت ارضی خود شمرده‌اند .

ممالک پیشرفته با استفاده از تکنولوژی پیشرفته و روبه پیشرفت خود مشغول بهره‌برداری از منابع اقیانوسها هستند و برای بهره‌برداری از شیلات دریاها و اقیانوسها بین آنها رقابت در گرفته است . ممالک در حال توسعه چون به واسطه ضعف قدرت تکنیکی قادر نیستند سهم منصفانه‌ای به دست آورند ناچار برای حمایت از منافع خود از این منبع مشترک انسانی ، اقداماتی جهت ایجاد محدودیتهایی برای کشورهای پیشرفته در زمینه بهره‌برداری از بعضی از این منابع به عمل آورده‌اند . این نوع حمایت از منابع از جمله منجر به انحصار صید ماهی در آبهای مجاور شده است . من باب مثال ، ایران منطقه اقتصادی انحصاری در سواحل خود را ۵۰ میل تعیین کرده است (۲) تا بیگانگان نتوانند بدون کسب اجازه از ایران در این منطقه از خلیج فارس و دریای عمان ماهیگیری کنند (۳) . کشورهای دیگر این منطقه نیز اقدامات مشابهی به عمل آورده‌اند . حال که چنین اقدامات قانونی صورت گرفته ، موقع آن رسیده است که کشورهای این منطقه بیشتر به فکر حمایت از منابع صید ماهی باشند و بهره‌برداری به طریق صحیحی انجام پذیرد تا موجب صید بیرویه و از بین رفتن نسل برخی ماهیها نشود .

ژویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

خلیج فارس

خلیج فارس دریای داخلی تا کم عمقی است به عرض تقریبی ۱۰۰ میل و به طول ۵۰۰ میل (۴) . سراسر خلیج فارس فلات قاره محسوب می‌شود . مفاد معاهده فلات قاره منعقد در کنفرانس ژنو به سال ۱۹۵۸ درباره حقوق دریاها ، حدود بستر دریا را " تا ۲۰۰ متر عمق و ماورای آن تا آنجا که بشود در آبهای مجاور نزدیک اقدام به بهره‌برداری کرد ، تعیین کرده است " (۵) . به علاوه مقرر شده که " هر کشوری نسبت به آبهای فلات قاره خود حقوقی دارد . . . (۶) " .

خلیج فارس تقریباً " ۷۰۰۰۰۰ میل مربع وسعت دارد و عمق متوسط آن ۱۰۵ فوت است (۷) . درباره انواع مختلف ماهی موجود در خلیج فارس هر ماخذی رقم متفاوتی

ذکر کرده است ، لیکن در اینکه ۱۵۰ نوع ماهی خوراکی در آبهای خلیج فارس وجود دارد اتفاق نظر وجود دارد (۸) . نخستین و قدیمی ترین مطالعه‌ای که درباره طبقه‌بندی (taxonomy) ماهی‌های خلیج فارس انجام شد توسط یک محقق دانمارکی و دستیارش بود که در زمان سلطنت اعلیحضرت رضاشاه کبیر به ایران دعوت شدند (۹) . به گفته دکتر امین کیوانفر که یکی از برجسته‌ترین زیست‌شناسان دریایی ایران است ، مطالعه‌ای که توسط پروفیسور بلگواد و دستیارش لوپنتین انجام شد مهمترین گامی است که در راه پایه‌گذاری اساسی به منظور مطالعه منابع صید این منطقه برداشته شده است (۱۰) . طبقه‌بندی پروفیسور بلگواد از ماهی‌های خلیج فارس بر اساس تفکیک ماهی‌های بزرگ و خوراکی ، ماهی‌های کوچک و خوراکی ، و ماهی‌های بدون فلس پایه‌گذاری شده است . دکتر کیوانفر در طبقه‌بندی ماهی‌های خلیج فارس از گروه‌بندی پروفیسور بلگواد پیروی کرده ولی عامل دیگری را هم ذکر کرده است به این معنی که این ماهی‌ها در سه سطحی از آب دریا زندگی می‌کنند و به ترتیب آنها را در گروه‌های مختلف " pelagic " و " nitric " و " benthos " جای داده است . من باب مثال ، طبقه " benthos " از انواع ماهی‌هایی هستند که در کف دریا زندگی می‌کنند (۱۱) . در بررسی دیگری ماهی‌های خلیج فارس را بر اساس مبدأ و مقصد آنها تقسیم بندی کرده‌اند . این مطالعه انواع ماهی‌های دریایی که وارد مرداب‌های جنوب شط العرب شده و ماهی‌های دریایی که به رودخانه‌ها و مرداب‌های داخلی وارد نمی‌شوند و ماهی‌هایی که از مسیر آب فرات و دجله و کارون خارج شده و به آب‌های شط العرب نیز میریزند شامل میشود . (۱۲)

پروژه‌های علمی و مطالعات تخصصی

وضعیت صنعت صید ماهی در کشورهای ساحلی علوم انسانی

کویت با به کار بردن آخرین شیوه‌ها در صید میگو تخصص پیدا کرده ولی مابقی صید آن فاقد اهمیت کلی است . ماهیگیران کویتی مانند بیشتر ماهیگیران این منطقه از قایقها و ابزار اجدادی و قدیمی استفاده می‌کنند (۱۳) .

ایران به لحاظ برخورداری از عوامل گوناگون مساعد موقعیت ممتازی برای توسعه و بهره‌برداری از منابع شیلات خلیج فارس دارد . اولاً " ایران طولیترین خط ساحلی را در میان کشورهای ساحلی این منطقه داراست ، ثانياً " مناطق عالی صید در قلمرو حاکمیت ایران قرار دارد ، ثالثاً " رودهایی که از بلندیهای فلات ایران به خلیج می‌ریزند

گاه‌های مهم انسانی و مطالعات فرهنگی
مجموع علوم انسانی

غنی‌ترین و تنها منبع خوراک برای ماهی‌های بزرگ بوده و در نتیجه این ماهی‌ها به سواحل ایرانی خلیج فارس رو می‌آورند . به علاوه ایران قدیمی‌ترین کشور ساحلی این منطقه است که به توسعه صنعت ماهیگیری در خلیج فارس توجه کرده است . از سال ۱۹۳۶-۱۹۳۷ دولت ایران تحت رهبری خردمندان اعلیحضرت رضاشاه کبیر ، پایه‌گذار ایران نوین ، این صنعت را تحت بررسی قرار داد .

عراق صید ماهی را بیشتر در آبهای داخلی تمرکز داده و کمتر به صید در نقاط دور دست در خلیج فارس توجه کرده است (۱۴) . صنعت ماهیگیری در عراق هنوز سر و صورت مشخصی پیدا نکرده است و شالوده‌ای که تاحدی در ایران پایه‌گذاری شده در عراق وجود ندارد .

عربستان سعودی دارای غنی‌ترین منابع دریایی بوده و دلیلش اینست که عربستان سعودی دارای سواحل طولانی هم در دریای سرخ و هم در خلیج فارس است (۱۵) . عجیب اینست که صید این کشور کمتر از مابقی نقاط این منطقه به جز شیخ‌نشین‌های خلیج فارس مورد مطالعه قرار گرفته است .

مسائلی مثل فقدان وسائل حمل و نقل ، وسائل حفظ و نگهداری ماهی ، بازارهای نزدیک و وسیع و بازار یابی و توزیع غلط از مشکلات گریبانگیر صنعت صید عربستان سعودی و همچنین بقیه کشورهای این منطقه است (۱۶) . عربستان سعودی مانند عراق در مراحل اولیه بنیان‌گذاری صنعت شیلات خود است و مانند اکثر کشورهای این منطقه صنعت نفت سایر شعبه اقتصادی این کشور را تحت الشعاع قرار داده است (۱۷) . جزایر بحرین تا دهه ۱۹۳۰ و قبل از اینکه ژاپن تمام بازارهای دنیا را با مرواریدهای محصول کشت خود قبضه کند معروفترین منبع صید مروارید بود . اما امروزه دیگر صید مروارید به ندرت انجام می‌گیرد (۱۸) . ماهیگیری یکی از مهمترین منابع درآمد مردم این جزایر است و صدور ماهی یکی از اقلام عمده صادرات بحرین به شمار می‌آید (۱۹) . طرق ماهیگیری در بحرین شبیه طرقی است که در بقیه کشورهای خلیج فارس به کار برده می‌شود . ابزار ماهیگیری آنان اکثراً " از شاخه‌های نخل درست شده و زنبیلشان نیز وسیله دیگری است که در محل از شاخه‌های نخل تهیه می‌شود . از آنجا که بحرین صورت مجمع الجزایر را دارد برای توسعه صنعت شیلات خود از امکانات و قابلیت شگرفی برخوردار است .

در اسیون امارات متحده عربی شامل ابوظبی، دوبی، عجمان، فجیره، راس الخیمه، شارجه و ام القوین است (۲۰). ماهیگیری در ابوظبی به مقدار بسیار کم توسط مردم محلی انجام می‌شود. ام القوین اقتصاد خویش را بر پایه ماهیگیری و گله‌داری بنا کرده و صدور ماهی خشک شده مهم‌ترین فعالیت اقتصادی این امارت است و بهمین دلیل دیگر شیخ‌نشینهای خلیج فارس کمکهائی از طریق وام و وام بلاعوض برای توسعه این صنعت به ام القوین می‌کنند (۲۱). درباره ماهیگیری در راس الخیمه اطلاعات زیادی در دست نیست. در فجیره ماهیگیری یکی از مهمترین منابع ایجاد اشتغال محسوب می‌شود ولی درباره صنعت صید شارجه تقریباً "هیچ گزارشی وجود ندارد". در عجمان ماهیگیری مهمترین کار مردم است و قایقهای ماهیگیری زیادی متعلق به اتباع این امارت در سراسر خلیج فارس فعالیت دارند. عجمان با دارا بودن وسیعترین ناوگان ماهیگیری بین شیخ‌نشینهای فدراسیون امارات عربی مقام اول را در صنعت ماهیگیری دارد. بطور کلی می‌توان گفت که در امارات عربی ماهیگیری منبع امرار معاش مهمی به شمار می‌رود (۲۲).

قطر قبل از کشف نفت منحصراً "به صید ماهی و مروارید اتکاء داشت". از زمان کشف نفت اطلاعات چندانی درباره منابع شیلات قطر و توسعه آن در دست نیست (۲۳). در تمام طول سواحل عمان ماهی به وفور یافت می‌شود و برطبق روایات و گزارشها، بازارهای عمان مملو از ماهی تازه و نمک زده است (۲۴). طبق گزارشهای رسیده دولت عمان مشغول ارزیابی تحقیق مفصلی است که توسط متخصصان خارجی در ساره منابع شیلات عمان و توسعه صنعتی آینده آن تهیه شده است. (۲۵)

زمینه‌های همکاری منطقه برای توسعه شیلات در خلیج فارس

در این کره خاکی مرتبط و بهم پیوسته، که ارتباط و پیوستگی روز بروز در آن فزونی می‌گیرد، از همکاری گزیر و گریزی نیست. همکاری، حداقل شرط لازم برای دوام صلح و وفاق بین ملتها است. در عین حال باید در نظر داشت که کشورها تن به همکاری نمی‌دهند مگر آنکه یک چنین همکاری آنها را به هدفهای ملی خود نزدیکتر سازد. در قلمرو شیلات خلیج فارس، بالاخص در بلند مدت، کلیه کشورهای ساحلی از طریق بسط همکاری فیما بین - بجای رقابت - در مورد بهره‌برداری عظیم از این منابع مشترک می‌توانند منافع ملی افزونتری حاصل کنند. همکاری در زمینه‌های

جدول (الف)
 صید ماهی ایران در خلیج فارس در ۱۹۷۱ - ۱۹۷۳
 به تن

نوع ماهی	۱۹۷۱ (۱۳۵۰)	۱۹۷۲	۱۹۷۳
تون	۶۰۰	۱۷۷۰	۲۲۵۷
میگو	۷۰۰	۱۴۰۰	۲۵۱۰
جمع کل صید (با تن)	۱۳۰۰	۳۱۷۰	۴۷۶۷

* طی سه سال از ۱۹۷۱ - ۱۹۷۳ ، صید ماهی تون و میگو در خلیج فارس و دریای عمان از ۱۳۰۰ تن به ۴۷۶۴ تن افزایش یافت یعنی افزایشی در حدود ۳۳۰٪ .
 (بخش آمار شرکت شیلات جنوب ، ۱۹۷۴)

جدول (ب)
 فروش ماهی خلیج فارس و محصولات فرعی شیلات
 ایران ۱۹۷۱ - ۱۹۷۳

نوع ماهی	۱۹۷۱ (۱۳۵۰)	۱۹۷۲	۱۹۷۳
ماهی (به تن)	۶۰۰	۹۷۸	۱۸۰۵
میگو (به تن) **	۳	۱۴	۵۱
کنسرو ماهی (هزار واحد)	۲۱۳۲	۲۵۶۵	۲۴۰۲
آرد ماهی (به تن)	۷۰	۱۱۰	۱۲۰

* این ارقام شامل صیادی صادراتی نیست
 ** فروش انواع ماهی تازه ، یخ زده و نمک سود ایران از سال ۱۹۷۱ تا سال ۱۹۷۳ سه برابر شده است . در حالیکه فروش داخلی میگو متغیر بوده و فروش آرد ماهی در همین مدت تقریباً دو برابر شده است .
 (ارقام توسط دفتر آمار شرکت سهامی شیلات جنوب ارائه شده ، ۱۹۷۴)

جدول (پ)

صید کل ماهی کشورهای خلیج فارس و دریای عمان

به تن ، ۱۹۶۵-۱۹۷۲ *

کشور	۱۹۶۵	۱۹۶۶	۱۹۶۷	۱۹۶۸	۱۹۶۹	۱۹۷۰	۱۹۷۱	۱۹۷۲
ایران	۲۰/۲	۲۱/۱	۲۲/۵	۲۴/۰	۲۴/۰	۲۶/۰	۲۴/۳	۱۹/۵
عراق	۱۲/۵	۱۸/۳	۱۶/۱	۱۸/۴	۱۹/۰	۲۳/۵	۲۴/۳	۲۶/۰
کویت	۱۱/۰	۱۱/۰	۱۳/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	۷/۷
عمان	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
قطر	۱/۰	۱/۰	۱/۰	۱/۰	۱/۰	۱/۰	۱/۰	۱/۰
امارات عربی	۱۲/۰	۱۲/۰	۱۲/۰	۱۲/۰	۱۲/۰	۱۲/۰	۱۲/۰	۱۲/۰

* ارقام فوق شامل کلیه صید اعم از داخلی و دریائی است . مثلاً " در مورد ایران ، صید در خلیج فارس و دریای عمان و همچنین دریای خزر و صید در آبهای شیرین را در بر می گیرد . در مورد عربستان سعودی این ارقام شامل صید آن کشور در خلیج فارس و دریای سرخ میشود و همینطور در مورد عراق که دارای صید فراوان در آبهای شیرین است . به همین دلیل رابطه محدودی بین این ارقام و بررسی ما وجود دارد ولی جنبه های کلی صید ماهی را در این کشورها نمایان می سازد .

برای جزئیات نگاه کنید به سالنامه آمار ماهیگیری ۱۹۷۲ فائو (F.A.O.) - جلد ۲۴ (رم ، ۱۹۷۳) ، ص ۹۹-۹۸

جدول (ت)

ماهیگیران و سفاین ماهیگیری امارات متحده عرب ، ۱۹۶۸ *

شا شا	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار
شا شا	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار	سقایین موتوری سفاین موتور دار
دوبی	۱۰۲۶۷	۲۵	۲۹	۹۲	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
شارجه	۱۰۲۸۳	۴	۲۴	۶	۰۰۰	۰۰۰	۶۲
عجمان	۶۶۳	۴۷	۲۲	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
ام القوین	۴۶۰	۴	۵	۲۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
راس الخیمه	۱۰۱۶۷	۱۵	۵۰	۵	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
فجیره	۲۰۶۹۸	۰۰۰	۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۱۱۲
کل	۷۰۶۳۸	۱۰۵	۱۳۱	۱۲۳	۲۹۸	۱۷۴	۱۷۴

* این جدول تا حدودی شکل تغییر یافته جدولی است که در صفحه ۱۳ Fenelon درج گردیده است . توضیح اینکه سفاین بزرگ بیش از ۴۰ اسب قدرت دارند و شاشا قایق های کرجی مانند کوچکی است که از برگ درختان خرما ساخته می شود .

جدول (ث)

محصول کنسرو ماهی و آرد ماهی ایران در منطقه خلیج فارس

۱۹۷۳ - ۱۹۷۱ *

نوع ماهی	۱۹۷۱ (۱۳۵۰)	۱۹۷۲	۱۹۷۱
کنسرو ماهی (به ۱۰۰۰ واحد)	۱۴۶۷	۲۰۸۱	۲۷۰۱
آرد ماهی (به تن)	۷۰	۱۱۰	۱۲۰

* مقدار ماهی کنسرو شده از ناحیه خلیج فارس طی سالهای ۱۹۷۳ - ۱۹۷۱ تقریباً " دو برابر شده و محصول آرد ماهی ایران نیز تقریباً " از همان میزان رشد شاید قدری کمتر برخوردار است رجوع کنید به دفتر آمار شرکت سهامی شیلات جنوب ، ۱۹۷۴ .

غیرسیاسی و فنی از قبیل شیلات می تواند منجر به همکاری در سایر زمینه ها شود و عوامل موجد مخاصه و اختلاف بین ممالک منطقه را کاهش دهد و احتمال صلح و ثبات نسبی منطقه را بالا ببرد .

منابع شیلاتی خلیج فارس ممکن است در سطحی ملی مورد بهره برداری قرار گیرد و هر کشوری در صدد برآید که حتی المقدور منافع اقتصادی خود را تامین کند . چنین رویه ای اثرات بلند مدت مصیبت باری بر بسط بهره برداری از این ثروت مشترک طبیعی آدمیان خواهد داشت و به احتمال قوی موجب انقراض برخی از انواع ماهیان خواهد شد . نگرش بلند مدت دیگر که تا حدی در مورد توسعه صنعت شیلات در منطقه خلیج فارس صورت عمل گرفته این است که کشورهای ساحلی منطقه در امر صید ماهی در این آبها با هم همکاری کنند . زمینه های فنی ، علمی و اقتصادی متعدد و امید بخشی وجود دارد که همکاری در آنها بسیار ثمر بخش خواهد بود . بر کشور شاهنشاهی ایران ، که طولانی ترین خط ساحلی را در این منطقه دارد ، فرض است که ابتکار عمل در مورد بسط همکاری فیما بین ممالک منطقه را به منظور نیل به هدفهای ذیل بدست گیرد : (۱) جلوگیری از اضمحلال برخی از انواع ماهیان در نتیجه افزایش شدید و بیرویه صید ماهی (۲) تقلیل دامنه و احتمال آلودگی آب و بالاخره (۳) بسط همکاری فیما بین در مورد سایر جنبه های صنعت شیلات .

یکی از راههای تشدید همکاری در توسعه منابع شیلات در این منطقه عبارت است از ایجاد یک کمیسیون مشترک که اعضاء آن را نمایندگان کشورهای مختلف منطقه تشکیل

دهند . وظیفه این کمیسیون مشتمل خواهد بود بر بسط دامنه همکاری فیما بین کشورهای مربوطه در حل و فصل مشکلات متقابل در امر حفاظت از انواع گوناگون جانداران دریائی ، ازدیاد مقدار صید سایر انواع ماهی ، تحقیق درباره رشد و اکولوژی جمعیت ماهیان ، و سایر موضوعات فنی و غیر فنی مربوطه . مسئلهای که در این خصوص مطرح می شود تعیین مناسبترین نوع کمیسیون برای این امر مهم است . بعلاوه ، آیا این کمیسیون باید یک هیئت دائم باشد یا به صورت مرجعی برای برگزاری کنفرانسهای " موضوعی " (ad hoc) منطقه ای و اجرای تصمیمات آنها ؟ کمیسیون مورد بحث باید دارای تعدادی کارمند و حداقل لازمه ای اساسی برای دوام موجودیت خود باشد و امکان دارد که به صورت یک سازمان اثربخش غیر سیاسی در آید و به عنوان یک مرجع سودمند و مؤثر برای کشورهای عضو مورد اطمینان و وثوق باشد . (۲۶)

بعلاوه ، وزارت امور خارجه در گردآوری اطلاعات و تحلیل تحولات صنعت شیلاتی دریایی در سراسر جهان و ارسال یافته ها و توصیه های خود به مقامات مسئول در تهران ، می تواند نقش فعالانه ای به عهده گیرد . من باب مثال ، همکاری با کشورهای مجاور آب های منطقه خلیج فارس و دریای عمان و اقیانوس هند می تواند از طرف وابسته های اقتصادی ایران که تخصص در زیست شناسی دریایی داشته باشند ، مورد بحث و فحص قرار گیرد ، بدان منظور که احتمال همکاری در این زمینه قوت گیرد و موجبات همکاری آینده در سایر زمینه های مشابه فراهم گردد . (۲۷) به منظور کاهش رقابت ناسالم در این صنعت و افزایش دامنه همکاری میان کشورهای ساحلی ، زمینه ها و قلمروهای معینی را که بسط همکاری در آنها میسر است به شرح زیر باید مورد بررسی قرار داد .

کنترل آلودگی محیط زیست

آلودگی و لطمه هایی که آلودگی به اکوسیستم منطقه خلیج فارس وارد می سازد موضوعی بس پیچیده است که محتاج پژوهشهای منظم در محل ، گردآوری اطلاعات به مرور زمان و همکاری منطقه ای بین دانشمندان کلیه دولتهای ساحلی است . با این حال ، قبل از مبادرت به یک چنین همکاری ، لازم است که دولتهای مربوطه علاقه خود را به ایجاد مکانیزمی برای این نوع همکاری ابراز دارند ، زیرا این چنین همکاری علمی می باید بر اساسی سیستماتیک (طبق نظم و اصول) استوار شده و جنبه دائم داشته باشد . آلودگی به عنوان نتیجه ممکن ریزش نفت به دریا و یا حمله به نفتکشهایی که

از خلیج فارس عبور می‌کنند و عواقب آن از حیث لطمات جبران ناپذیری که به جانداران دریائی منطقه وارد می‌کند ، در خور مطالعه‌ای عمیق است . به همین منوال ، تحقیق درباره مسائل آلودگی در نتیجه ازدیاد رقابت برای حفاری نفت در آبهای منطقه خلیج فارس ، و اثرات آلوده کننده عملیات حفر چاههای نفت ، ضروری است . در این خصوص مسائلی مطرح می‌شود ، مثلاً " دامنه آلوده سازی صنعت نفت در منطقه تا چه حد است ؟ آیا برای مقابله با این موضوع مطالعاتی صورت گرفته است ؟ برای تقلیل دامنه فعلی آلودگی مقرراتی وجود دارد ؟ و اگر وجود دارد ، تا چه حدی اثر بخش و جامع است ؟ اثرات برخی از مواد آلوده کننده بر نطفه بعضی از ماهیان چیست ؟ مواد آلوده کننده بر رشد و نمو ماهیان منطقه خلیج فارس چه تاثیری دارد ؟ برای ایمنی و سلامت ماهیان در آبهای منطقه چه شاخصهایی وجود دارد ؟ اجرای این قبیل پروژه‌ها نیازمند مطالعه و پژوهش در خود منطقه توسط کارشناسانی است که تحت مدیریت لایق و اثر بخش به کار و تحقیق می‌پردازند . (۲۸) شبهه‌ای نیست که این گونه تحقیقات ضرورتی تام دارند و هر اندازه که زودتر در این جهت اقدام شود به صلاح مقرون‌تر است . پاره‌ای از این آزمایشها را از طریق قرار دادن نطفه در لوله‌های آزمایشگاهی که اندازه‌ای مساوی داشته باشند اما مقدار مواد آلوده کننده آنها متفاوت باشد ، می‌توان انجام داد . طی دوره معینی از زمان می‌توان نتایج حاصله را مورد بررسی قرار داد و نتیجه گیری‌های لازم را به عمل آورد . این گونه بررسیها ارزشمند خواهند بود ، زیرا جنبه آزمایشی دارند و روشی که مورد استفاده قرار می‌گیرد و مشاهداتی که حاصل می‌شود دارای جنبه علمی است . (۲۹)

توسعه بلند مدت صنعت شیلات در خلیج فارس با بهره‌برداری از منابع نفتی بستر دریا و سطح آلودگی حاصل از نفت در منطقه پیوسته و مرتبط است . سطح متزاید آلودگی ناشی از نفت می‌تواند تاثیر فاجعه آسایی بر جانداران دریایی منطقه داشته باشد . بنابراین ، مبادرت به یک پژوهش سیستماتیک درباره آلودگی در این منطقه واجب است . تاثیر آلودگی آب بر اکوسیستم مسئله‌ای بس شگرف و عظیم است ، و همین حال را دارد ضرورت برقراری مکانیزمی برای مقابله با جنبه‌ها و جوانب گوناگون آلودگی در این منطقه . هر گاه کلیه کشورهای منطقه برای حل و رفع این مشکل اولویت منطقه‌ای قائل نشوند ، عواقب مصیبت باری در کمین منطقه است . در عرض

یک دهه یا چند سال کم و زیاد آثار اجتماعی و اقتصادی این امور چنان سرسام آور خواهد شد که تمام ممالک ساحلی را به ستوه خواهد آورد . مشاهده مشکلات ریشه‌کن ساختن آلودگی محیط زیست به صورتی که ممالک صنعتی با آن دست به گریبان هستند ، درس عبرت بس گرانبهایی است که همه کشورهای در حال توسعه جهان باید در نظر داشته باشند . در آینده تاسیس آزمایشگاههای شناور و متحرک مطالعه اکولوژی و جوانب زیست محیطی (۳۰) آلودگی در ناحیه دهانه شط العرب و سایر نقاط خلیج فارس ضروری خواهد بود . این قبیل آزمایشگاهها به پژوهشهای زیست شناسی که برای بهبود دادن کیفیت آب منطقه مزبور لازم است مبادرت خواهند کرد . (۳۱) آزمایشگاه شناور در عین حال به طور مستمر اثرات آلودگی بر ارگانیزمها و موجودات دریایی را اندازه‌گیری خواهد کرد . تاسیس چنین شبکه منطقه‌ای مستلزم حصول توافق بین کشورهای ساحلی منطقه است و این امر به نوبه خود به ادراک مقامات مسئول و تصمیم‌گیرنده منطقه درباره ضرورت اجرای این قبیل طرحها بستگی دارد . در این مورد نیز لازم است که کشورهای ساحلی تصمیمات سیاسی به نفع تاسیس چنین مکانیزمی اتخاذ کنند .

وزارت امور خارجه ایران علاقه شایانی به گسترش همکاری دو جانبه و همه جانبه بین ایران و کشورهای ساحلی منطقه خلیج فارس ابراز داشته است . این قبیل تلاشهای دو جانبه در جلوگیری از بعضی از اثرات سوء آلودگی در منطقه مزبور نتایج شریکشی به بار خواهد آورد . چیزی که ضرورت دارد مجاهدتی عظیم از جانب تمامی کشورهای ساحلی منطقه است تا از بروز یک مصیبت اکولوژیک جلوگیری شود ، مصیبتی که در دهه آینده به واسطه تصادف ، کمبود یا فقدان هماهنگی بین اقدامات کشورهای منطقه در راه سد کردن آلودگی ، گریبانگیر تمام منطقه خلیج فارس خواهد شد .

حفاظت

حفاظت منابع طبیعی ، از جمله ماهیان ، موضوعی است که قدمت بسیار دارد . در این مورد باید دید که دامنه و ماهیت اقدامات حفاظتی کشورهای ساحلی خلیج فارس بفرض اینکه چنین اقداماتی صورت گرفته باشد ، چیست ؟ کدام یک از کشورها در امر حفاظت پیشقدم شده اند ؟ دامنه و ماهیت برنامه‌های مشترک ممالک منطقه به چه نحو است ؟ اقلیم سیاسی تا چه حد برای ایجاد موسسات مشترک حفاظت مساعد است ؟ هر واضح است که عقد موافقتنامه‌های دو جانبه و یا چند جانبه بین کشورهای

ساحلی منطقه خلیج فارس در مورد توسعه و حفاظت شیلات منطقه، ضرورتی تام دارد . بستن معاهده درباره حفاظت ماهی در صحنه بین‌المللی موضوعی تازه نیست ، (۳۲) لیکن در این منطقه از جهان عنایت چندانی به این امر مبذول نشده است . صورت و ماهیت این گونه موافقتنامه‌ها بواسطه یافته‌های یک کمیسیون تخصصی منطقه‌ای که برای همین منظور ایجاد شده باشد ، محتاج توجه و عزم افزونتری است . مسائل و امور مختلفی وجود دارد که باید بین کشورهای ساحلی منطقه مورد بحث و مذاکره قرار گیرد ، مانند موافقتنامه‌ها و امتیازنامه‌ها در مورد حق کشورهای به صید ماهی در آبهای ساحلی یکدیگر ، حق تخلیه ماهیهای صید شده در سواحل یکدیگر ، خرید و تدارک ملزومات ، و حفاظت پاره‌ای از انواع ماهی و موضوعات مشابه دیگر .

نظر به اینکه میگوی خلیج فارس به چنان شدتی مورد بهره‌برداری است که شاید در حال حاضر بعضی از انواع آن در معرض زوال و اضمحلال قرار گرفته ، قویاً توصیه می‌شود که تحقیقات و مطالعاتی از جانب کشورهای ساحلی در مورد امکان تاسیس یک شرکت چند ملیتی که هدف آن ایجاد یک کشتگاه (aquaculture) دریائی برای پرورش میگو در محوطه‌های محصور باشد ، انجام گیرد . بدین ترتیب ، این منبع طبیعی برای استفاده نسلهای آینده حفظ خواهد شد .

پرورش ماهی

افزایش دایم بهره‌برداری از منابع ماهی که ثروت مشترک همه آدمیان است ، سخت هراس‌انگیز است . دلایل و شواهد موجود حاکی از این است که میزان بهره‌برداری از شیلات به تدریج که کشورها صنعت شیلات خود را توسعه می‌دهند و رقابت کشورهای بسیار پیشرفته برای بهره‌گیری از این ثروت مشترک انسانها حادثتر می‌شود ، شدت خواهد یافت . در این اواخر پرورش ماهی به عنوان راه مرجح بر این بهره‌برداری بلاانقطاع و شاید حتی به عنوان راه حلی برای این گونه بهره‌برداری رایج شده است . (۳۳) اتحاد شوروی نیز در پرورش مصنوعی ماهی نقش ممتازی به عهده گرفته است . (۳۴) هرچند که ژاپنی‌ها از سال ۱۸۷۹ به پرورش ماهی (Eel) در محیط مصنوعی پرداخته‌اند فقط در چند دهه اخیر است که پرورش این ماهی در این کشور رواج فوق‌العاده‌ای پیدا کرده است . در ضمن ژاپنی‌ها موفق به پرورش ماهی تون در محیط مصنوعی شده‌اند .

همچنین به پژوهش درباره پرورش تن زرد بال (Yellow-fin tuna) و تون (Blue-fin) راجع به امور ذیل مبادرت می‌کنند : (الف) جمع‌آوری تخم تون زرد بال بالغ ، بارور کردن آنها و از تخم درآوردن ماهی ، و بزرگ کردن بچه ماهی . (ب) پرورش و بزرگ کردن تون (Blue-fin) . (۳۵) براساس برخی گزارشها ذخایر جمعیتی تون (Blue-fin) در حال اسارت (captivity) یکی از طرق ازدیاد یا تشبیت جمعیت این نوع ماهی است . (۳۶) احتیاج روز افزون به پروتئین ، بویژه در کشورهای در حال توسعه و کم توسعه یافته ، باید موجب ازدیاد توجه به پرورش تجاری انواع ماهیان رودخانه و دریایی شود . تعداد تالیفات و نشریات مربوط به نحوه احداث مراکز پرورش مصنوعی ماهی روز بروز فزونی می‌گیرد . (۳۷) در آینده‌ای دور ، تاسیس مراکز پرورش ماهی به صورت یک احتیاج مبرم در منطقه خلیج فارس در خواهد آمد ، چرا که میزان صید ماهی ، تقاضا برای ماهی و رشد جمعیت کشورهای منطقه کشورهای منطقه جملگی شدیداً در حال افزایش است . پرورش ماهی می‌تواند یکی دیگر از زمینه‌های همکاری بین کشورهای ساحلی منطقه باشد .

موسسات شیلات دریائی

در ضرورت تاسیس یک موسسه پژوهشهای دریایی در منطقه خلیج فارس جای هیچ گفت و گوئی نیست . ایران ، که در این منطقه از حیث توسعه صنعت شیلات کهن‌ترین تاریخ را دارد و خط ساحلی آن طولانیتر از همه است می‌باید در این امر پیشقدم شود . چنین موسسه‌ای می‌تواند کارهای زیادی انجام دهد ، از جمله مطالعه شیلات دریایی ، زیست شناسی دریایی و ساحلی ، اقیانوس شناسی ، زمین شناسی دریایی ، اکولوژی و آلودگی دریاها . (۳۸) موسسه پژوهشهای دریایی می‌تواند درباره پیدایش و ظاهر شدن فصلی ماهیها ، تاریخچه حیات و جوانب اکولوژیک آنها بتحقیق بپردازد و در ضمن به اشاعه ماهیگیری به عنوان یک کار ذوقی و تفریحی در کشورهای منطقه مبادرت کند . در داخل کشورهای منطقه می‌تواند در تصویب لوایح مقتضی برای حفاظت برخی از انواع ماهی مرتب اثرات شمر بخشی باشد ، و از گسترش ماهیگیری تفریحی بعنوان یک منبع فراهم کننده اشتغال برای جمعیت بومی که خدمات لازم را برای این رشته فراهم می‌کنند حمایت معنوی و بالفعل کند . امکانات فوق را از طریق برنامه‌ریزی

صحیح ، روشهای ترویجی و اشاعه دهنده ، انتشار اطلاعات و ارقام درباره موجود بودن انواع ماهیان ، ایجاد تسهیلات لازم ، و احتمالاً از راه پخش برگزاری این ورزش تفریحی از طریق رادیو و تلویزیون ، میتوان بیش از پیش گسترش داد . در زمینه سایر مباحث تحقیق فقرات ذیل رامیتوان نام برد ، پژوهش درباره بهبود نگاهداری (کنسرو کردن) ماهی ، الگوی منطقه‌ای مصرف ماهی ، شعاع توزیع صید ماهی در خلیج فارس ، فروش و بازاریابی ماهی ، اعم از تازه یا نمک سود . مطالعه درباره بهتر کردن تجهیزات و وسایل قدیمی ماهیگیری که صیادان بکار می‌برند ، واجد اهمیت بسیار است ، اما نه فقط بدان منظور که وضع زندگی ماهیگیران را بیکباره دگرگون و امروزین کنیم بلکه بی ببریم به اینکه تجهیزات و وسایل مدرن را در کجا ، چه وقت و توسط چه کسانی می‌توان مورد استفاده قرار داد . همچنین موسسه می‌تواند به جمع آوری و انتشار آمار و ارقام مربوط به ماهیگیران ورزیده و ماهر - یعنی آمار مربوط به میانگین طول عمر آنها ، درآمد آنها ، و مشکلاتی که از حیث آموزش و پرورش، بهداشت، و رفاه دامنگیر آنها است - مبادرت کند . در خور توجه است که اطلاعات مربوط به ماهیگیری و ماهیگیران در منطقه خلیج فارس بسیار اندک و نادر است . ظاهراً کلیه کشورهای در حال توسعه جهان دچار این مشکل هستند . (۳۹) گذشته از اینها ، موسسه مذکور می‌تواند به آزمایشهای مربوط به نشانه گذاری و بازپس گیری نشانه‌ها در مورد انواع گوناگون ماهیان در منطقه خلیج فارس دست بزند . (۴۰) این گونه بررسیها را ، با وجود موسسه پژوهشهای دریایی می‌توان بر اساس همکاری دوجانبه یا چند جانبه میان کشورهای منطقه انجام داد . تحقیقاتی از این نوع قدمی بلند در راه معلوم داشتن نحوه مهاجرت انواع ماهیان محسوب می‌شود . (۴۱)

یکی از پراهمیت ترین مسئولیتهای چنین موسسه‌ای پرورش نیروی انسانی ماهر و کاردان لازم برای گرداندن و اداره صنعت مدرن شیلات است . در یکی از کنفرانسهای سازمان خواربار و کشاورزی جهانی که در ۱۶ آوریل ۱۹۷۵ خاتمه پذیرفت ، خاطر نشان گردید که : " توسعه شیلات مستلزم اقدام فوری برای اعتلاء سطح آموزش و گردانی افراد در معالک در حال توسعه است " . کمیته ۲۴ کشوری سازمان خواربار و کشاورزی جهانی برای بررسی مشکلاتی که دامنگیر شیلات جهانی است به مدت ۶ روز در شهر رم تشکیل جلسه داد . سخنرانان کنفرانس ضرورت نشر کتابچه‌های ساده راهنما به

صورت دستورالعمل ، برگزاری دوره‌های آموزشی بیشتر و استفاده از وجود کارشناسان ترویج و بررسی مسائل نیروی انسانی مورد تاکید قرار دادند . (۴۲) واجب است که کشورهای منطقه این قبیل تصمیمات را آویزه گوش کنند و در مواردی که وجوه کافی فراهم باشد به آنها جامه عمل بپوشانند .

مسئولیت مهم دیگر موسسه مزبور عبارت خواهد بود از جمع‌آوری آمار دقیق و صحیح درباره کلیه اموری که به شیلات مربوط می‌شود . بدون اتکاء به آمار دقیق مطالعه این امور و پیش بینی و برآورد دقیق نیازمندیهای آتی و تحولات آینده غیر ممکن است . در عین حال سؤال ذیل مطرح می‌شود : آقا اقلیم سیاسی برای ایجاد چنین مرکزی در منطقه مساعد است یا خیر ؟ کمال مطلوب این است که یک موسسه پژوهشی با چنین خصوصیتی با معاضدت تمامی کشورهای ذینفع در منابع شیلات منطقه ، بنیان گذاشته شود . در این صورت ، موسسه می‌تواند یک مرکز علمی و تحقیقی برای همکاری منطقه‌ای در کلیه جنبه‌های منابع شیلات در منطقه خلیج فارس شود . لیکن در عالم واقع ، تاسیس چنین مرکزی همچنان به صورت یک هدف بلند مدت منطقه‌ای باقی مانده و موکول خواهد بود به فراهم آمدن مقدمات قبلی ، مانند همکاری اولیه در قلمروهای دیگری از قبیل انتظام بخشیدن به صید ماهی ، همکاری دوجانبه علمی در امور مختلف ، و گسترش دامنه همکاریهای فنی . با این حال می‌توان از سازمان خواربار و کشاورزی جهانی در خواست کرد که یک مرکز آموزش ماهیگیری در منطقه خلیج فارس دایر کند ، هر گاه سازمان فوق‌الذکر چنین درخواستی را اجابت کند و مرکز آموزش ماهیگیری تاسیس شود می‌تواند مترتب فواید گوناگونی باشد ، مانند انجام بررسیهای مشترک ، آموزش دادن ماهیگیران ، و انجام پژوهش در مورد پروتئین و حفاظت و حراست انواع خاص ماهی . یکی از عوامل اساسی در توسعه کلی ماهیگیری در این منطقه ، ضرورت ارتقاء سطح آموزش و کارآموزی در رشته ماهیگیری است ، و مرکز منطقه‌ای سازمان خواربار کشاورزی جهانی می‌تواند کمک ذیقیمتی در این مورد انجام دهد . (۴۳)

نظم بخشیدن به صید ماهی.

قلمرو دیگری که همکاری در آن بین کشورهای ساحلی امکان پذیر است نظم بخشیدن به صید ماهی است که برای حفاظت پاره‌ای از جانداران دریایی که در بهره‌برداری

از آنها راه افراط پیموده شده نهایت ضرورت را دارد . انتظام بهره‌برداری شیلات از طریق موافقتنامه‌های دو جانبه ، چند جانبه و کمیسیونهای منطقه‌ای سابقه‌ای ممتد در عرصه بین‌المللی دارد . برای محدود کردن حق ماهیگیری ، همکاری در پژوهش ، جنبه‌های حفاظتی (conservation) شیلات ، و سر و صورت دادن به جمعیت ماهی ، معاهده‌های بسیاری منعقد گردیده است . (۴۴) در این زمینه هر گاه به عقب بنگریم ، برخی از کارشناسان سه مسئله را تذکر می‌دهند که در تدوین چنین معاهداتی باید آنها را مد نظر قرار داد . مسئله اول ، اتخاذ رویه‌ای است که به موجب آن کشورهای که معاهده نامه را امضاء نکرده‌اند بتوانند به عضویت آن در آیند . مسئله دوم ، تعیین روشی است برای حصول اطمینان از " تسهیم مساوی " صید ماهی در مناطق حفاظت شده (restricted) . مسئله سوم ، یافتن راهها و تدابیر لازم برای استقرار یک مرکز به منظور نظارت بر شیلات است . (۴۵) لازم بگفتن نیست که نظم بخشیدن به صید ماهی می‌تواند از طریق یک موافقتنامه فنی بین کشورهای ذینفع عملی گردد ، و سرانجام به تاسیس یک مرکز دائم منطقه‌ای برای پژوهش در زمینه شیلات منتج شود .

همکاری فنی

بعضی از مشکلاتی که گریبانگیر توسعه صنعت شیلات در کشورهای ساحلی خلیج فارس است با مشکلات بسیاری از کشورهای در حال توسعه جهان مشابهت دارد ، از قبیل لزوم ارتقاء سطح معیشت ماهیگیران مستقل ، ضرورت مبرم بازاریابی پیشرفته و تسهیلات مدرن توزیع ، و لزوم ایجاد موسسات مشترک بین کشورهای مربوطه و بخش خصوصی به منظور پیشبرد صنعت شیلات . (۴۶) علاوه بر این ، احداث سردخانه‌های اضافی ، دستگاههای کنسروسازی ، کارخانه‌های تهیه یخ ، و کارگاه‌های تعمیر قایق که در مجاورت مراکز عمده ماهیگیری قرار داشته‌باشند ، مورد نیاز است . در امر تاسیس و نیز استفاده از این قبیل رشته‌ها و واحدهای فنی ، انجام مطالعات و بررسی با همکاری کشورهای منطقه ضرورت دارد . کشورهای ساحلی منطقه ، از طریق موافقتنامه‌های دو جانبه و چند جانبه ، می‌توانند از تسهیلات یکدیگر به منظور تخلیه ماهیان صید شده ، فروش و کنسرو کردن ماهی استفاده کنند .

کلام آخر اینکه ، در جریان رشد و توسعه صنعت شیلات در این منطقه ، لازم است که کشورهای ساحلی بر احداث و توسعه بنادر تخصصی ماهیگیری اقدام کنند . بنادر مزبور می‌توانند به صورت مراکزی برای رشد صنعت ماهیگیری در هر یک از کشورهای منطقه درآیند . توسعه بنادر ماهیگیری از طرف کشورهای مختلف منطقه به رقابت حادی بین آنها برای صید ، کنسرو کردن ، بازاریابی ماهی ، کشت ماهی و غیره منجر خواهد شد . چنین رقابتی سرانجام محیط مناسبی برای رشد و توسعه این صنعت خوابزده در منطقه خلیج فارس ایجاد خواهد کرد . بنادر ماهیگیری ، وقتی که احداث شوند ، می‌توانند ناوگان روزافزون ماهیگیری را در اسکله‌های خود پهلو دهند و بعدها آن اندازه توسعه پذیرند که بتوانند در آن واحد چندین کشتی بزرگ را در اسکله‌های خود جا دهند. لازم است که در این قبیل بنادر کارخانه‌های کنسرو ماهی نیز احداث شود . (۴۷)

یادداشت‌ها :

(۱) برای متن اعلامیه ترومن در ۲۸ سپتامبر ۱۹۴۵ نگاه کنید به :

"Policy of the United States With Respect to the Natural Resources of the Subsoil and Sea Bed of the Continental Shelf," in Wolfgang Friedman, et. al. International Law: Cases and Materials. St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1969, pp. 557-558. See also Department of State Bulletin. Vol. 28 (1953), pp. 486-487.

(۲) برای متن اعلامیه مربوطه نگاه کنید به :

Ministry of Foreign Affairs, "Act of 12 April 1959. Amending the Act of 15 July 1934 on the Territorial Waters and the Contiguous Zone of Iran."

تهران ، ۱۲ آوریل ۱۹۵۹

(3) In a proclamation, Iran has given recognition to its rights and as such has established a future precedent, when the need may arise, in which case Iran will pass a law establishing fifty nautical mile exclusive fishing zone see, Ministry of Foreign Affairs "Proclamation." Tehran October 30, 1973. This unilateral extension of fishing limits is aimed at safeguarding

Iran's growing fishing industry from unfair international concerns see, Financial Times (November 6, 1973).

(4) Sir Rupert Hay, The Persian Gulf States (Washington, D.C.: The Middle East Institute, 1959), p. 1. For an official Iranian position on various aspects of continental shelf see, Ministry of Foreign Affairs "Act of 18 June 1955 on the Exploration and Exploitation of the Natural Resources of the Continental Shelf of Iran," Tehran, June 18, 1955. For a scholarly discussion of Iranian continental shelf in the Persian Gulf, its history, and Iranian legal aspects of this concept see, Gholamreza Tajbakhsh, "Falate Gharehe Iran dar Khalije Fars," in Seminare Khalije Fars. 1st. Vol. Tehran: Honarhaye Zeebaye Keshvar, n.d., pp. 147-164. See also by the same author "Falate Ghareh dar Hoghooghe Beyn-ol-Melal," Nashriyeh Anjomane Naft-e Iran. No. 7 (Khordad 7, 1341, pp. 213-225.

(5) Richard Johns "The Need for World Accord on Sea Law." The Financial Times (October 7, 1974). According to this author, agreeing on the definition of continental shelf does not pose a problem, the difficulty lies on deciding where it ends.

(6) Ibid., For a thorough coverage of the concept of continental shelf see "The Expanding Concept of the Continental Shelf," in Juraj Andrassy's International Law and the Resources of the Sea. New York: Columbia University Press, 1970, pp. 35-91. For an account of ways to redefine the concept of continental shelf see, Ibid., pp. 111-128.

(7) Sir Rupert Hay, op. cit., claims that the Persian Gulf covers an area of 70,000 square miles while, Ezatollah Naimie, the former Director of Sherkate Sahami Shilate Jonoob claims it covers about 97,000 square miles. This provides a discrepancy of 27,000 square miles of territory. See Ezatollah Naimie, How to Develop Fishing in the Persian Gulf and the Sea of Oman Region (An unpublished documentary, n.d.). Naimie claims the depth of the Gulf rarely exceeds 40 to 50 fathoms (each fathom

is six feet), and that it decreases toward Shatt-al-Arab to 30 or 20 fathoms. Rupert Hay claims it has a mean depth of 35 meters. The Gulf sea-floor rises 1,900 fathoms in the area off Muscat and about 80 fathoms in the Strait of Hormuz, see Hay op. cit., p. 3. According to another authority, the average depth in Persian Gulf is 50 meters, with a maximum of 100 meters at the Strait of Hormuz. The average sea tide is two meters. With the exception of the Khuzestan Coastal region no flow of fresh water exists. See also Knud Jessen and Ragnar Sparck, Danish Scientific Investigations in Iran (Copenhagen: Einar Munksgaard, 1944).

(8) The Echo of Iran Iran Almanac (1964).

(9) Blegvad and Lopenthin Fish of the Iranian Gulf (Copenhagen: Einar Munksgaard, 1944) which was edited by Knud Jessen and Ragnar Sparck, Entitled Danish Scientific Investigation in Iran (Copenhagen: Einar Munksgaard, 1944). This book covers over 247 pages plus color and black and white charts of the fishes in the region. It devotes ten pages to the names of the fishes in the Gulf, entitled "Index to the Scientific Names." It also gives the Iranian names as well as the Latin names of the fishes. The bulk of the book is quite scientific and deals primarily with making a "Systematic symposium of the fishes in the gulf." This is probably, the only major source of classification for the Persian Gulf fisheries. It is a fundamental text for marine biologists.

ضمناً "رجوع کنید به :

Ghobad Irani, "Persian Gulf Fisheries: A Study in Regional Development." M.A. Thesis, The School of International Service, The American University, Washington, D.C., 1968 and a Preliminary report by the same author entitled "Persian Gulf and the Sea of Oman Fisheries: National Rivalry or Regional Co-operation?" Prepared for the IIPES.

(۱۰) دکتر امین کیوانفر "طبقه بندی اکولوژیک ماهیهای خلیج فارس و دریای عمان" تهیه

شده برای دانشجویان سال چهارم زیست شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه تهران.

- (12) U.S. Department of Interior, Fishes of the Persian Gulf and Oman Gulf, Part I, Fishery Leaflet No. 304 (Washington, D.C.: Government Printing Office). The above list was prepared by Robert R. Schott, in 1948, while serving as American Vice Consul at the Basra American Consulate, Iraq. See also U.S. Department of Interior, "Iran's Fishing Industry, 1962-1963." Market News Leaflet. No. 85 (Washington, D.C., 1963).
- (13) U.S. Department of Interior, Journal of Commercial Fisheries Review (September, 1965), p. 86.
- (14) See a report by G. Amadeo, an Italian Engineer, who surveyed Iraqi waters and spent close to three months in the region of Fao, Iraq. The result of this exploratory testing is, F.A.O.'s Report to the Government of Iraq on the Possibilities of Developing the Sea Fishing Industry (Rome, 1956).
- (15) F.A.O. Report to the Government of Saudi Arabia on Possibilities for Development of Marine Resources (Rome, December, 1954).
- (16) Ibid.
- (17) "Special Issue: Saudi Arabia." The Arab Economist. Vol. VI (June, 1974), p. 6.
- (18) Sir Rupert Hay, op. cit., p. 51.
- (19) Abbas Farouhy, The Bahrain Islands (750-1951). New York: Verry Fisher and Co., (1951), p. 38.
- (20) "Arab Emirates General Data." Deadline Data on World Affairs. Greenwich, Conn , 1973.
- (21) K.G. Fenelon, The Trucial States: A Brief Economic Survey. 2d rev. ed. Beirut: Khayats, 1969, pp. 112-116.

(22) Ibid., pp. 126, 99, 107-109.

(23) Ibid., pp. 58-59.

(24) S.B. Miles, The Countries and Tribes of the Persian Gulf. London: Frank Cass and Co., 1966, p. 401. Although somewhat dated it provides an interesting account of fisheries.

(25) Norma Ashworth "Dhofar Fish Resources Are Among the Richest in the Gulf." Gulf Mirror. Kuwait (October 13, 1974).

(۲۶) درباره چنین سازمانی مراجعه کنید به :

Francis T. Christy, Jr., and Anthony Scott, The Common Wealth in Ocean Fisheries. Baltimore: Johns Hopkins Press for Resources for the Future, Inc., 1965, pp. 204-205.

(۲۷) رجوع کنید به :

Salvadore Di Palma "The Marine Fisheries of Morocco." Commercial Fisheries Review. Vol. 32 (February, 1970), pp. 61-64.

دی پالما در سال ۱۹۷۰ وابسته اقتصادی شیلات منطقه‌ای برای آفریقای غربی در سفارت آمریکا در آبیجان، پایتخت ساحل عاج، بود. جالب توجه است که در سال ۱۹۷۰ دونالد R. Kernan رئیس منتخب انجمن تکنولوژی دریایی آمریکا نیز سفیر مخصوص برای شیلات و جانداران وحشی از طرف وزیر امور خارجه آمریکا بود. این یک نمونه بارز از خدمت متخصصان و کارشناسان در وزارت امور خارجه آمریکا است.

(۲۸) روز بروز بر تعداد تالیفاتی که موضوع بحث آنها تاثیر مواد آلوده‌کننده و آفتکش‌ها بر حیات و رفتار ماهیان است، افزوده می‌شود. بعنوان نمونه خوانندگان را به ماحذیل ارجاع می‌دهیم :

H. Hidu "Effects of Synthetic Surfactants on the Larvae of clams (M. Merceneria) and Oyster (C. Virginica)," Journal of Pollution Control Federation. Vol. 37, No. 2 pp. 262-270. H.C. Davis "Effects of some Pesticides on Eggs and Larvae of Oysters (Crassostrea Virginica) and clams (Venus Merceneria)," Commercial Fisheries Review. Vol. 32, No. 12, pp. 8-23.

(۲۹) در مورد چنین مطالعاتی مراجعه کنید به :

Anthony Calabrese, "How Some Pollutants Affect Embryos and Larvae of American Oyster and Hard-Shell Clams." Marine Fisheries Review. Vol. 34 (November-December), 1972), pp. 66-78.

(30) Environmental

(۳۱) سرویس ملی شیلات دریائی ایالات متحده دارای یک آزمایشگاه شناور در رود کلمبیا است رجوع کنید به :

Commercial Fisheries Review. Vol. 33 (June, 1971), p. 55.

(32) W.C. Herrington and J.L. Kask "International Conservation Problems, and Solutions in Existing Conventions," in Papers Presented at the International Technical Conference on the Conservation of the Living Resources of the Sea. Rome (April-May, 1955), U.N. Doc. No. A/Conf. 10/7, 1956, pp. 145-166. See also S. Oda "New Trends in the Regime of the Seas: A Consideration of the Problems of Conservation and Distribution of Marine Resources," Zeitschrift Fur Ausländisches Recht und Volkerrecht. Vol. 18 (1957), pp. 61-102, and pp. 261-286.

(۳۳) در این مورد مراجعه کنید به :

P.H. Milne, Fish and Shellfish Farming in Coastal Waters. London: Fishing News (Books) Ltd., 1973.

نویسنده کتاب فوق جنبه‌هایی از موضوع مورد بحث را روشن می‌کند، از جمله بررسی ماهی‌وسایر جانداران دریائی که مناسب برای پرورش مصنوعی هستند. وی موضوعات دیگری را نیز پیش کشیده است، مثل طرح ریزی ساختمان بنا، و شیوه‌احداث محلها و حوضچه‌های پرورش را که موافق این قبیل مقاصد است، و همچنین جنبه‌های مربوط به کنترل زیانکارو مواد آلوده کننده.

(۳۴) برای آگاهی بیشتر از فعالیتهای شوروی در احداث مراکز پرورش ماهی، ایستگاههای پژوهشهای زیست شناسی و کشتگاههای دریائی رجوع کنید به :

Vladislav Kiselyov, "Fish in U.S.S.R.: Industrial Reproduction and Acclimatization." Moscow News. No. 32 (August 10, 1974), p. 11.

(35) "Japan: Culture of Yellow fin and Blue fin tuna is successful." Commercial Fisheries Review. Vol. 34 (March-April, 1972), p. 50.

(۳۶) ماخذ فوق

(۳۷) در دانشگاه مایامی، ایالت فلوریدا، آزمایشهایی در باره "کشت و پرورش دریائی میگوی صورتی *Penaeus duorarum* بعمل آمده است. همچنین، در هند و پاکستان، ژاپن، مالزی، سنگاپور و چند کشور دیگر اقداماتی برای پرورش انواع مختلف میگو انجام گرفته است رجوع کنید به :

"Aquaculture." Commercial Fisheries Review. No. 32 (April, 1970), p. 42.

(۳۸) شایان توجه است که کشورهایمانند رومانی در صدد ایجاد چنین موسساتی هستند رجوع کنید به :

Commercial Fisheries Review. Vol. 32 (July, 1970), p. 57

(۳۹) به گزارش مرکز بین المللی توسعه منابع دریائی رجوع کنید :

International Center for Marine Resources Development. Socio-Economic Research Issues in Fisheries Development. Narragansett, R.I.: The URI Marine Advisory Service, 1974.

(۴۰) برای نمونه چنین آزمایشی رجوع کنید به :

R.L. Kroger and R.L. Dryfoos, Tagging and Tag Recovery Experiments with Atlantic Menhaden, Brevoortia Tyrannus. A Special study by the National Marine Fisheries Service, U.S. Department of Commerce, 1973.

(۴۱) بعنوان نمونه بررسی مهاجرت ماهیان رجوع کنید به :

R.L. Kroger and J.F. Guthrie. Migration of Tagged Juvenile Atlantic Menhadden (1973).

مؤلفان فوق‌الذکر بترتیب ، زیست شناس ماهی و تکمیسین ماهی هستند ، و هر دو در مؤسسه ذیل بتحقیق اشتغال دارند :

National Marine Fisheries Service, Atlantic Estuarine Fisheries Center, Beaufort, North Carolina.

همچنین مراجعه کنید به :

Paul J. Pristas and Thurman D. Willis. "Menhadden Tagging and recovery: Part I: Field Methods for Tagging Menhadden, Genus *Brevoortia*," Marine Fisheries Review. Vol. 35 (May-June, 1973), pp. 31-36. For Part II of this article see, Ibid., pp. 36-39.

(42) "Fisheries Education and Training Vital to Developing Nations." Commercial Fisheries Review. Vol. 32 (May, 1970), p. 45.

(۴۳) نمونه مرکز آموزش ماهیگیری عبارت است از " مرکز آموزش ماهیگیری در اعماق دریا " ، واقع در پوسان ، کره جنوبی . این مرکز بعنوان یک پروژه سازمان خواروباروکشاوری جهانی در سال ۱۹۶۵ ایجاد شد . مراجعه کنید به :

"FAO Masterfishermen for Developing World." Commercial Fisheries Review. Vol. 32 (April, 1970), p. 49.

(۴۴) برای بحث موسع تر در باره این قبیل معاهدات رجوع کنید به :

Christy and Scott, op. cit., pp. 192-204.

(۴۵) درباره این موضوع رجوع کنید به ماخذ فوق الذکر، صفحات ۲۰۴-۲۰۵

(۴۶) برخی از این مشکلات در کنفرانس سازمان خواروبار و کشاورزی جهانی آوریل ۱۹۷۰ در شهر رم، مطرح شد. رجوع کنید به:

"Fisheries Education Training Vital to Developing Nations." Commercial Fisheries Review. Vol. 32 (May, 1970), p. 45.

(۴۷) به عنوان مثال رجوع کنید به:

"South Korea: Building Fishing Port at Ulsan." Marine Fisheries Review. Vol. 35 (January-February, 1973), p. 49.

بیبلیوگرافی:

Dotan, Uri, ed. A Bibliography of Articles on the Middle East, 1959-1967. Tel Aviv, Israel: Tel Aviv Univ., 1970.

Howard, Harry N. "The Middle East in Paperback." The Middle East Journal. Vol. 18, No. 3 (Summer, 1964), Part II, Vol. 23, No. 3 (Summer, 1969).

Irani, Ghobad and Fereshteh Ashraf. Iran's Foreign Relations, 1941-1974: A Bibliography. Under Preparation.

Irani, Ghobad, Persian Gulf and Sea of Oman Fisheries: A Selected Bibliography, Under Preparation IIPES.

اسناد رسمی آمریکا:

Department of Interior. Iran's Fishing Industry. Market News Leaflet No. 85. Washington, D.C.: December, 1963.

————— Journal of Commercial Fisheries Review.
A monthly publication. Washington, D.C.: 1950-1974.

Fish of the Persian Gulf and Oman Gulf,
Part I. Leaflet No. 304. Washington, D.C.: May,
1948.

: کتب

American University, Foreign Area Studies. Area Handbook
For Iran. Washington, D.C.: GPO, 1971.

Area Handbook for Iraq. Washington, D.C.:
GPO, 1970.

Area Handbook for the Peripheral States
of the Arabian Peninsula. Washington, D.C.: GPO,
1971.

Amin Abdul Amir. British Interests in the Persian Gulf.
Leiden: E.J. Brill, 1967.

Amuzegar, Jahangir and Muhammad Ali Fekrat. Iran:
Economic Development Under Dualistic Conditions.
Chicago: Univ. of Chicago Press, 1971.

El Mallakh, Ragaei. Economic Development and Regional
Cooperation: Kuwait. Chicago: Univ. of Chicago
Press. 1968.

Hawley, Donald. The Trucial States. London: Allen and
Unwin, 1971, or 1970?

Hay, Sir Rupert. The Persian Gulf States. Washington,
D.C.: The Middle East Institute, 1959.

Marlowe, John. The Persian Gulf in the Twentieth
Century. New York: Frederick A. Praeger, 1962.

Moor, Carol C. U.N. Bibliography--How to Use U.N.
Documents. New York: New York University Press,
1952.

Naiemi, Ezatollah, Managing Director of Southern Fisheries Company of Iran. How to Develop Fishing in the Persian Gulf and the Sea of Oman Region. An unpublished document, n.d.

Ramazani, Rouhollah. The Persian Gulf: Iran's Role. Charlottesville, Va.: Univ. of Virginia Press, 1972.

Ross, William M. Oil Pollution as an International Problem. Seattle: Univ. of Washington Press, 1973.

Rothschild, Brian J. ed. World Fisheries Policy. Seattle: Univ. of Washington Press, 1972.

Sadik, Mohammad T. and William P. Snavely. Bahrain, Qatar, and the United Arab Emirates: Colonial Past, Present Problems, and Future Prospects. Lexington, Mass.: Lexington Books, 1972.

Seminar on the Persian Gulf. Khalidje Fars. 2 Vols. Sponsord and held at the University of Tehran, Participated by Prominent Iranian Professors and Specialists, n.d.

مقالات :
شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

Anthony, John. "The Union of Arab Emirates". Middle East Journal. Vol. 26, No. 3 (1972), pp. 271-287.

Bahrain: Foundations are Laid for an Oil-less Future." Middle East Economic Digest. Vol. 17, No. 11 (March 16, 1973), pp. 289-291.

Balfour-Paul, H.G. "Recent Developments in the Persian Gulf." Royal Central Asian Journal. Vol. 56, Pt. 1 (February 1969), pp. 12-19.

Brewer, William. "Yesterday and Tomorrow in the Persian Gulf." Middle East Journal. Vol. 23, No. 2 (September 1969), pp. 149-158.

Burrell, R. "The Gulf: Where Britannia Once Ruled." New Middle East, No. 51 (December 1972), pp. 32-36.

Collard, E. "Union in the Gulf (II) - Economic Prospects for the UAE." Middle East International. No. 21 (March 1973), pp. 11-13.

Cottrell, Alvin V. "British Withdrawal from the Persian Gulf." Military Review. Vol. 50, No. 6 (1970), pp. 14-21.

_____ "Conflict in the Persian Gulf." Military Review. Vol. 51, No. 2 (February 1971) pp. 33-41.

_____ "A New Persian Hegemony." Interplay. Vol. 3, No. 12 (September 1970), pp. 9-15.

_____ "Shah of Iran Concerned over Saudi Arabia's Future." New Middle East. No. 31 (April 1971), pp. 21-23.

_____ "The U.S. and the Future of the Gulf after the Bahrain Agreement." New Middle East. No. 22 (1970), pp. 18-21.

"Fishery Development in the Arab States." Fishing News International. Vol. V, No. 10 (August-September, 1967).

"Gulf and Arabian Peninsula: Bahrain, Iraq, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia, Union of Arab Emirates, Southern Yemen, Yemen." Institute for Defence Studies & Analyses. India (July, 1974), pp. 851-875.

Idyll, C.P. "The Great Fishing Nations." Sea Frontiers.
Vol. 19 (July-August, 1973), pp. 224-235.

"Fish Meal and FPC." Sea Frontiers.
Vol. 19 (March-April, 1973), pp. 83-91.

"Freedom to Fish." Sea Frontiers.
Vol. 20 (January-February, 1974), pp. 52-56.

"Iran Fishing Limits Extended." Middle East Economic Digest. Vol. 15, No. 50 (December 10, 1971), pp. 1429-36.

"Iran-A Study of Development," A Supplement to the Near East Report (January, 1966).

Ivanov, K. "The U.S.S.R. and the Persian Gulf." Mizan,
Vol. 10, No. 2 (March-April 1968), pp. 51-59.
Reprinted from New Times. No. 8 (1968), pp. 1-7.

"Oman: A Special Report." Middle East Economic Digest.
Vol. 17, No. 29 (July 20, 1973), pp. 818-844.

Page, Stephen. "Moscow and the Persian Gulf Countries,
1967-1970." Mizan. Vol. 13, No. 2 (1971), pp.
72-88.

Pirnia, H., Government Minister. "Iran's Seven Year
Plan: Fisheries," Vox Orientis. Tehran,
(February 6, 1962).

Ramazani, Rouhollah. "Iran's Changing Foreign Policy:
A Preliminary Discussion." Middle East Journal.
Vol. 24, No. 4 (1970), pp. 421-437.

"The Settlement of the Bahrain
Dispute." Indian Journal of International Law.
Vol. 12, No. 1 (January 1972), pp. 1-14.

Yodfat, Aryeh. "Iraq: Russia's Other Middle East Pasture." New Middle East. No. 38 (November 1971), pp. 26-29.

رسالات و آثار بچاپ نرسیده :

ایرانی ، قباد :

"Persian Gulf Fisheries: A Study in Regional Development." M.A. Thesis The School of International Service, The American Univ., Washington, D.C. 1968.

ایرانی ، قباد :

"Persian Gulf and Sea of Oman Fisheries: National Rivalry or Regional Cooperation." An unpublished preliminary study prepared for IIPES.

بنان ، کاظم ، خلیج فارس و اهمیت سیاسی و اقتصادی آن " تهران : دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران ۱۳۲۵ .

جهان نما ، ابراهیم . " بررسی مسائل سیاسی خلیج فارس در ربع آخر قرن نوزدهم " تهران : دانشکده حقوق ، دانشگاه تهران ، ۱۳۴۳

خطیب لو ، علی اشرف . " ماهی ایران و کمپانی شیلات " دانشکده حقوق " دانشگاه تهران ، ۱۳۲۳ .

فهم ، علی . " فلات قاره در حقوق بین المللی " مرکز مطالعات بین المللی ، دانشگاه تهران ، ۱۳۵۱ .

سیاح ، نصر " شیلات " . " دانشکده حقوق ، دانشگاه تهران ، ۱۳۱۴ - ۱۳۱۳ .